

מירי מתתיה לא רואה לך בעיניים

בשנים האחרונות מתגברת התופעה של ילדים הנראים כאילו הם חיים בתוך בועה אישית, מבטם אטום והם אינם יוצרים קשר עין עם המבוגרים שמטפלים בהם. מה משותף לילדים הללו? מדוע קשר עין הוא דבר כל כך חשוב? ואיך זה מתקשר למה שאמר רודולף שטיינר לפני 99 שנים על צפייה בסרטים?

למבוגר וכאלה שהדבר נחשב בהן לחוצפה איומה. עם קום המדינה היו מחנכים אשר הגיעו מאירופה והם ייחסו נכלוליות וערמומיות לתלמידיהם שבמעברות ובעיירות הפיתוח, כיוון שהשפילו את מבטם בעת שיחה. כיום, רווחת הדרישה מן הילד שננזף: "הסתכל לי בעיניים ותקשיב לי טוב!" אבל, כאמור, הפעם אני רוצה להתייחס לקושי עצום שאני חווה בשנים האחרונות אצל ילדים צעירים מאוד, שהעדר קשר העין הוא ביטוי שלו.

כותב בילר בספרו גוף ונפש לאור האנתרופוסופיה (הוצאת הומני) כי העין היא "איבר חש, רגיש וערני, המסוגל לשרת את חיי הנפש המודעים של האדם [...] העיניים מסוגלות לגלות לנו מה מתרחש בפנימיותנו. מן העיניים ניבטים תום וטוהר, אהבה שקטה או סערת נפש מלווה בדמעות של כאב או שמחה" (עמוד 71).

ילדים בדרך כלל מרימים מבט ומחפשים את אישורנו, במיוחד כשהם בסביבה פחות מוכרת. הם מסתכלים במבט ער וחקרני על צעצוע או חבר שעושה דבר-מה מעניין, הם מביטים בנו בתחוננים כשהם רוצים ממתק או שמבטם מקרין שמחה כשהם מתנדנדים על נדנדה כיפית במיוחד.

מה קורה כאשר מבטם אטום ואינו מסגיר רגשות של שמחה או צער? כאשר שוחחתי עם המחנכות

אינה מטרידה מדי את המערכת, והם אינם מפגינים אלימות קיצונית או ניתוק מוחלט, אותם ילדים עלולים להישמט מתשומת הלב שלנו.

קשר עין

העין היא ראי הנפש, וביטויים רבים בעברית ובשפות אחרות קשורים לאופן שבו עינינו מבטאות את הפנימיות שלנו. חוש הראייה, עבור כל מי שבורך בו, מעניק את כל היסודות הנחוצים להיותנו בני אדם. קשר העין בין האם לתינוקה נוצר מיד עם הלידה; הקשר הראשון של אמא עם התינוק: חיבוק ומבט. העיניים הבוגרות בוחנות את הנשמה הקטנטנה שמציצה מן העיניים שכרגע בקעו אל העולם. במבט נמצא אהבה, עניין, סקרנות הדדית: "מי את? מי אתה? מהיכן הגעת? מה באת להגשים כאן?"

השאלות הראשונות שלנו לתינוק הן: "איפה אבא? איפה אמא? איפה האור?" והתינוק לומד להפנות את מבטו אל האובייקט הרצוי ולזכור את שמו. ההליכה היציבה מתפתחת כתוצאה מן הקשר בין המבט ליציבות הגפיים. נסו פעם ללכת עקב בצד אגודל בעיניים עצומות, או לעמוד בעיניים עצומות. לא פשוט! השפה מתפתחת הודות לראיית עולם האובייקטים והדמיון התמונתי שלנו מתפתח באמצעות הראייה.

קשר עין הוא גם נושא תרבותי. ישנן תרבויות שבהן מקובל להחזיר מבט

את המאמר הזה אני כותבת בהרבה כאב וצער, על מנת לעורר את תשומת ליבם של הורים ומחנכים לתופעה מדאיגה שצוברת תאוצה. אני מלווה באופן שוטף ורציף כעשרה מעונות יום קונבנציונליים ועוד כמה פעוטונים ברוח ולדורף, ובכולם אני פוגשת במספר גדל והולך של קטנטנים אשר אינם משיבים מבט. לעיתים הם מאוד תזזייתיים בתנועתם ולעיתים מאוד חולמניים ו"מנותקים". לפעמים, כשהם מתנהלים בחדר, נראה שכאילו הם אינם מרגישים שבני אדם אחרים נמצאים בסביבתם. הם יכולים לדרוך על חבר שיושב על הרצפה, או להתיישב על ילד אחר. כאשר גננת עוצרת אותם, הם נאבקים כדי להשתחרר מחיבוקה ולהמשיך בהשגת מטרה פנימית שהציבו לעצמם. חשוב לי להדגיש שאין המדובר בצוציקים שרק לומדים לזחול או ללכת ונאחזים בכל הנקרה בדרכם, אלא בפעוטות שכל התנהלותם נראית כאילו הם חיים בתוך בועה אישית.

כאשר חוסר היכולת להשיב מבט וההתנהגות הבלתי תקינה מאוד בולטת ומטרידה במיוחד, נשלחים הפעוטות לאבחונים וטיפולים קונבנציונליים או אלטרנטיביים. אולם כאשר התנהגות זו קיימת אך

במקומות השונים, הסתבר לי שמרבית הילדים הללו הם "ילדי מסכים". הם נשאו החל מגיל צעיר מאד בטיפול של מטפלת או קרובי משפחה שמצאו שהפיתרון הטוב ביותר להרגעתם הוא צפייה בטלוויזיה. כאשר תינוק צופה בטלוויזיה, הוא הופך לפאסיבי, לא רק מבחינה חיצונית, אלא גם מבחינה פנימית. הוא אינו זקוק להפעלת הדמיון או הרצון או להביע התעניינות. כל שעליו לעשות הוא לקבע את מבטו במסך - שם הכל קורה.

הטלוויזיה או המחשב, מצדם, אינם מחזירים מבט. הם אינם מחבקים את צוץיק כאשר הוא נבהל מן המראות, הם אינם צוחקים יחד עמו כאשר התכנית מצחיקה. אין כל תועלת בכך שהתינוק יביע משהו באמצעות עיניו, כי אין שם פרטנר לדיאלוג פורה.

כאשר שוחחתי עם המחנכות במקומות השונים, הסתבר לי שמרבית הילדים הללו הם "ילדי מסכים". הם נשאו החל מגיל צעיר מאד בטיפול של מטפלת או קרובי משפחה שמצאו שהפיתרון הטוב ביותר להרגעתם הוא צפייה בטלוויזיה

התכניות אשר מיועדות לילדים, למשל סרטים מצוירים למיניהם, אינן מדגימות לצופים הקטנים שיחה עשירה וקשר עין. בדרך כלל הדמויות מתרוצצות על המסך מתוך מוטיבציה פנימית בלתי ברורה ועסוקות בסדרת פעילויות שבמקרים רבים מטרתה השמדה של דמויות תזזיתיות אחרות. אמנם, בערוצים המיועדים לגיל הרך התכנים מעודנים יותר, אך עדיין יובל המבולבל או דורה או מיכל הקטנה אינם מגיבים כאשר הפעוט פורץ בצחוק או בבכי או סתם נראה משועמם.

זה התחיל עם הסינמטוגרף

ההתמודדות של הורים ומחנכים עם נושא המסכים התחילה כאשר הטלוויזיה, אחר כך המחשב, והיום הסמארטפון, הפכו לחלק כל כך בלתי נפרד מחיינו. בימיו של רודולף שטיינר הקולנוע עדיין לא היה קיים, אך הראינוע כבר הפך לצורת בילוי פופולארית. חיפשתי ומצאתי התייחסות שלו לנושא. בהרצאה שניתנה בברלין בשנת 1917, תחת השם "מטמורפוזות קוסמיות ואנושיות" (GA 175), דיבר שטיינר על המצאת הסינמטוגרף (מצלמה ששימשה גם להקרנה ולפיתוח סרטים ועליה התבסס הראינוע - מ.מ.) והצפייה בסרטים.

"אני מקווה שתקחו את דברי כתיאור של עובדה קיימת ולא כתעמולה [...] זה טבעי שבעולם של היום יהיו אימפולסים המובילים לחומרנות. זה בלתי נמנע, כיוון שזה קשור לצרכים העמוקים של תקופתנו. אך חייבים לאזן אותם.

"אחד מהאמצעים המרכזיים שמובילים את האדם לחומרנות הוא הסינמטוגרף. לא נוהגים להתבונן בנושא מהזווית הזאת, אבל הסרט הוא בית הספר הטוב ביותר לחומרנות. מה שהאדם רואה שם אינו מציאות [...] "שאלו את עצמכם בכנות, מה דומה יותר למציאות: תמונה שצוירה לאורך זמן על ידי צייר, או התמונות התזזיתיות שמקרין הסינמטוגרף? התמונה של הצייר קרובה יותר למציאות. בזמן שאנשים צופים בסרט, מה שהם רואים אינו מגיע לאמצעי החישה הרגילים; זה חודר לרובד עמוק יותר, תת-חוש, חומרי יותר ממה שאנו משתמשים בו בתפיסת החושים הרגילה. מבחינה אתרית, האדם נהיה פעור-עיניים.

זה מגביר את הנטייה החומרנית, לא רק באופן מודע, אלא גם באופן תת-מודע.

"אל תטעו לחשוב שאני פוסל את הסינמטוגרף. טבעי שהוא קיים, והוא יתפוס אחיזה גדולה יותר ויותר בבני האדם ככל שיחלוף הזמן. זאת הדרך שמובילה לחומרנות. אך אנו חייבים לפתח מודעות וזאת יכולה להתבסס רק כך. לצד המציאות המדומה שמוצגת בסרט, החודרת לתת-חוש, האדם באותו זמן צריך להתעלות מעל זה, להתרומם אל המציאות הרוחנית. אז הצפייה בסרט לא תזיק לו, והוא יוכל לצפות כאוות נפשו. אך בלא האיזון הזה, המצאות כמו הסינמטוגרף יובילו אנשים לאיבוד הקשר הנכון שלהם לאדמה. הם יקשרו אליה יותר ויותר, ויאבדו את הקשר לעולם הרוח".

ומכיוון שאנחנו רוצים לעודד את השתרשותו של הרך הנוול במציאות וחישוב לנו שהוא יחווה רגשות, יבטא אותם וילמד לקלוט את רגשותיו של האחר, עלינו להמעיט ככל האפשר בצפייה של פעוטות במסכים השונים. אך גם במשפחות שבהן אין מסכים כלל, עשוי להיווצר מצב שבו התקשורת עם התינוק מצומצמת לטיפול הפיזי בו: האכלה, השקיה, רחיצה, הלבשה. אבל חשוב ביותר שאמא תחזיר מבט לתינוק היונק ומחפש את עיניה, חשוב שאבא ישוחח איתו כשהוא ממלמל, חשוב להרקייד את צוץיק על הברכיים ולהתבונן בעיניו, חשוב להרים אותו גבוה למעלה ולהחליף מבטים צוחקים. לאכול ביחד איתו, כשהוא יושב מולנו, לחתל אותו מבלי להחזיק טלפון בין הכתף לאוזן, לעזור לו לעמוד כשהוא מרים את ראשו אלינו. צוץיק מצפה בכליון עיניים למבט האוהב שלנו שיגיד לו שהוא מאור עינינו.